

Euskararen sustapena Nafarroan, erresonantzia soziala duten elementu diskurtsiboetatik abiatuta

Emaizten txostena

Ikerketaren zuzendariak eta txosten honen egileak:

Xabier Erize. Soziolinguista. Filologian doktorea.

eta

Carlos Vilches. Soziologoa. Soziologian doktorea.

Bi egileen erakundea: Eusko Ikaskuntza/Sociedad de Estudios Vascos

2023ko irailaren 25a

Ikerketa hau Eusko Ikaskuntzak sustatuta eta Nafarroako Gobernua-Euskarabidearen babesaz egin da.

Esker ona: María Pilar Maríni, eskuizkribu honen aurreko bertsio baten errebisioarengatik.

Edukien taula

1 Sarrera	3
1.1 Ikertutako gaiaren garrantzia.....	3
1.2 Testuinguru soziolinguistikoa	4
1.3 Kontzeptuak	7
1.4 Gaiari buruzko lanen egungo egoera.....	8
1.5 Helburuak.....	9
1.6 Hipotesia	9
2 Metodologia eta parte-hartzaileak.....	9
3 Emaidzak.....	10
3.1 Antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak.....	11
3.2 Elementu diskurtsiboen banaketa soziala.....	18
3.3 Bestelako elementu diskurtsiboak eta beste ohar batzuk	19
4 Ondorioak eta eztabaida.....	22
4.1 Emaidzen interpretazioa.....	22
4.2 Helburuen eta hipotesiaren betetze-maila	22
4.3 Aurreko azterlanekiko antzekotasunak eta desberdintasunak	23
4.4 Ikerlanaren indarguneak eta mugak	23
4.5 Inplikazio praktikoak eta etorkizunera begirakoak	24
5 Erreferentziak.....	25

1 Sarrera

1.1 Ikertutako gaiaren garrantzia

Eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzen¹ eta hizkuntza nagusien arteko harremanak gai konplexua dira, bai gizarte-mailan, bai maila kontzeptualean ere². Biztanleria euskaldunaren eta biztanleria gaztelaniadunaren arteko harremanak esparru orokor horren barruan daude. Eta horretan, kasu berezi bat Nafarroako Foru Erkidegoarena (Nafarroa)³ da, ikerketa honen esparru geografiko-administratiboa dena. Tradizionalki euskaraz hitz egiten den lurraldeetako bat da Nafarroa, Euskal Autonomia Erkidegoarekin (EAE) eta Ipar Euskal Herriarekin batera. Ikerketa honetan unibertsoa Nafarroako biztanleria osoa da: euskaldunak, gaztelaniadunak eta beste hizkuntza batzuetako hiztunak (ikus “Metodologia eta parte-hartzaileak” atala). Landutako denbora-eremua oraina da: egungo egoera. Diziplina zientifikoa soziolinguistika da.

Ikertutako gai zehatza da Nafarroako gizarteko sektore desberdinen artean ba ote dauden erresonantzia soziala duten elementu diskurtsiboak (ikus “Kontzeptuak” atala), euskara babesteko edo sustatzeko aukera eman dezaketanak.

Prozesu sozial eta historiko konplexuen ondorioz⁴ —zeinetan hizkuntzari eutsi zaion, atzeraka egin duen edo berreskuratu den—, euskal hiztunak gutxiengoa dira Nafarroako gizartean, gaztelaniaz mintzo den biztanleriarekin alderatuta. Euskararen estatusa legez araututa dago 1986. urtetik (*18/1986 Foru Legea, abenduaren 15ekoa, Euskarari Buruzkoa*), eta haren garapenean askotariko faseak izan dira. 2015etik gaur egunera arte, oro har esan liteke euskara sustatzea eta herritarren hizkuntza-beharrei arreta eskaintzea xede duten hizkuntza-politikako prozesuak aplikatzen ari direla Nafarroan, Nafarroako Gobernuaren (2023-2027, 2019-2023 eta 2015-2019 legegaldietan, era ezberdinetan⁵), gizarte-mugimenduen eta gobernuz kanpo bestelako eragileen aldetik.

¹ “Eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntza” esaten die *Eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzen Europako Gutunak* (Estatuko Buruzagitza, 2001) euskarari eta antzeko egoeran dauden hizkuntzei: “Gutun honen ondorioetarako: a) “Eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntza” aipatzerakoan, hauek adierazi nahi dira: i) Estatu bateko lurraldean bertako biztanleek, Estatu biztanleriaren barruan gutxiengoa izanik, tradizioz hitz egiten dituztenak, eta ii) hizkuntzok ez dira Estatu horretako hizkuntza ofizialak izango; eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzen barruan ez dira sartuko estatuko hizkuntza ofizialaren dialektoak, ez etorkinen hizkuntzak” (1. art.). Espainiako Estatuan, hain zuzen, eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntza “dira honako autonomia-erkidego hauetako estatutueta ofizialtzat hartzen direnak: Euskal Autonomia Erkidegoa, Katalunia, Illes Balears, Galizia, Valentzia eta Nafarroa eta (...) Autonomia Estatutuak babesten dituztenak” (Estatuko Buruzagitza, 2001).

² Auzia ez da berria, eta mendebaldeko pentsamenduan gutxienez XVI. mendetik dator (Berlin, 1995). Berriki, Joshua Fishman (2001) soziolinguistak berriaz galdegin zuen mehatxatutako hizkuntza bat sustatzeko zailtasunaz, eta hizkuntza hori sustatzeko bide posibleak justifikatzen eta proposatzen saiatu zen. Gaiak ez du gaurkotasunik galdu, eta horren erakusgarri da Euskal Herriko Unibertsitatearen 2023ko Udako Ikastaroetan antolatutako ikastaroa: *Hizkuntza gutxiuak globalizazioaren testuinguruan: zergatik? zertarako?* (Garabide Kultur Elkartea, 2023).

³ Nafarroa 1978ko Espainiako Konstituzioak babesten duen Estatuaren lurralde-antolaketa osatzen duten 17 autonomia-erkidegoetako bat da. 2023ko uztailaren 1ean 675.285 biztanle zituen, Estatistikako Instituto Nacional de Estadística (2023) erakundearen arabera.

⁴ Azterlan honek egungo egoerari erreparatzen dio, baina kontuan hartu dira Nafarroan gaztelaniadunek eta euskaldunek izan dituzten harremanen aurrekari historikoak ere, urrunekoak eta hurbilekoak, hainbat egilek egin dituzten azterketen arabera (Azcona, 1985; CIES, 1990; Erize, 1997, 1999 eta 2001; Gobierno de Navarra *et al.*, 2023; Jimeno, 2000; Jimeno Jurio, 1997 eta 1998; Sánchez Carrión, 1987; Ugalde, 1977; Urmeneta, 1996; Vilches, 2002; Vilches eta Cosín, 1995).

⁵ Ikus 2023-2027, 2019-2023 eta 2015-2019 aldietako Nafarroako Gobernuarentzako programa-akordioak (Parlamento de Navarra/Nafarroako Parlamentua, d.g.).

Soziolinguistikaren arloan, ikerlan honek euskarak eta gaztelaniak Nafarroan duten egoera sozialaren dimentsio subjektiboari (Erize, 2016) heldu dio nagusiki. Hala, aipatutako hizkuntzetako hiztunen artean sor daitezkeen elementu diskurtsiboak, jarrerari eta erresonantziei erreparatu zaie, besteak beste (ikus “Kontzeptuak” atala). Agerikoa da dimentsio subjektiboak hizkuntzen egoera sozialean (erabileran, ikaskuntzan, transmisioan, hautaketan, mantentzean) duen eragina, literatura soziolinguistikoan etengabe landu denez (ikusi, sintesi gisa: Dragojevic *et al.*, 2021).

Bestalde, Medda-Windischerrek eta Carlàk (2022) hizkuntza bat baino gehiago dituzten gizarteei buruz adierazi dutenaren ildotik, Nafarroan ere, hizkuntzaren inguruko eztabaidak bestelako identitate-auziekin eta gai soziopolitikoekin⁶ gurutzatzen dira. Era berean, Medda-Windischerrek eta Carlàk (2022) esandakoaren haritik, gerta liteke euskal hiztunek eta/edo gaztelaniadunek segurtasun falta eta gatazka-giroa sentitzea, mehatxutat hartzeagatik era bateko edo besteko hizkuntza-politikako jarduketak: gaztelaniadunentzat haien segurtasuna areagotzea litzatekeena euskal hiztunek mehatxutat har dezakete, eta alderantziz. Horrek guztiak are konplexuago egiten du aztertutako gaia.

Aipagarria da, halaber, Nafarroatik kanpo ere sozialki konplexua dela euskara edo bestelako eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzak sustatzea, eta horretan eragina dutela etengabe landu eta berritu beharrekoak diren akordio eta desadostasun sozialek.

Horregatik, garrantzitsua dirudi ikerketa enpirikoak egitea, honako lan honen eta beste batzuen ildokoak, euskarak Nafarroan duen errealitate soziala aztertu eta interpretatzeko, eta, Nafarroaren kasutik abiatuta, euskararen beste lurralde batzuetan eta beste hizkuntza batzuetan sortzen diren gaiak interpretatzen laguntzeko.

1.2 Testuinguru soziolinguistikoa

Nafarroako testuinguru soziolinguistikoa berezia da; euskaraz hitz egiten den lurralde osoarekin alderatuta (Nafarroa + EAE + Ipar Euskal Herria) baditu antzekotasunak eta desberdintasunak, euskararen sustapenaren aurreko jarrerari zein hizkuntzaren ezagutzari dagokienez.

Nafarroan, (i) akordio eta desadostasun sozialen konbinazio berezia dago (eragile linguistikoaren eta soziopolitikoaren artean, bai eta gizartean bertan) euskararen babes- edo sustapen-maila gomendagarriaren inguruan. Era berean, (ii) hizkuntza-politikako jarduketek eragindako alderdien artean (onuradunak, kaltetuak edo neutroak direnen artean), elkarrizketa gutxi dago (Erize, 2022).

Testuingurua adierazteko, euskararen sustapenaren aurreko jarrerak eremu batean zein bestean izan duten bilakaera (1991-2021) erakusten duten taulak eta grafikoak erabili dira, Euskararen Adierazle Sistematik (EAS) (Nafarroako Gobernua *et al.*, 2023) hartutako datuekin osatutakoak.

Laburbilduz:

- Jarrerari dagokionez, Nafarroan gehiago dira (% 37) euskara sustatzearen aurka dauden pertsonak alde daudenak baino (% 30). Euskararen lurralde osoa (Nafarroa + EAE + Ipar Euskal Herria) kontuan hartuta, berriz, alderantziz gertatzen da: gehiago dira euskara sustatzearen aldekoak (% 57) aurkakoak baino (% 14).

⁶ Ikus, adibidez, Nausia *et al.* (d.g.).

Euskararen sustapena erresonantzia soziala duten elementu diskurtsiboetatik abiatuta

- Ezagutzari dagokionez, euskaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiten duten pertsonak % 25 dira Nafarroan, eta % 46 euskararen lurralde osoan.

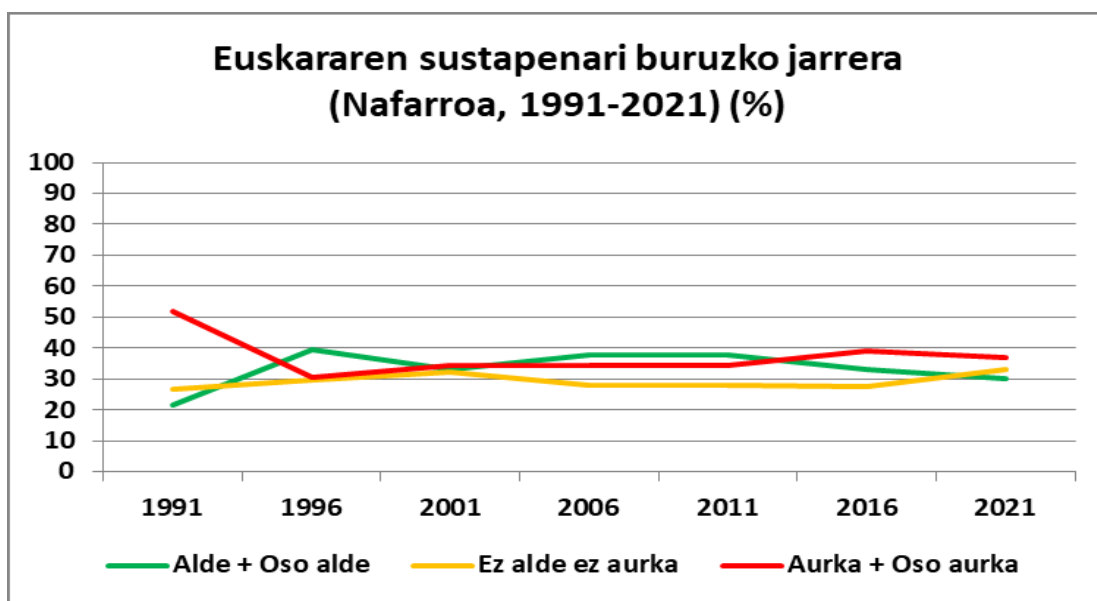
Nafarroako datuak:

- Taula:

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Alde + Oso alde	22	40	33	38	38	33	30
Ez alde ez aurka	27	30	32	28	28	28	33
Aurka + Oso aurka	52	30	35	34	35	39	37

1. taula: Euskararen sustapenari buruzko jarrera (Nafarroa, 1991-2021) (%). (Elaborazioa: autoreak. Datuen iturria: Nafarroako Gobernua *et al.*, 2023).

- Grafikoa:

1. grafikoa: Euskararen sustapenari buruzko jarrera (Nafarroa, 1991-2021) (%). (Elaborazioa: autoreak. Datuen iturria: Nafarroako Gobernua *et al.*, 2023).

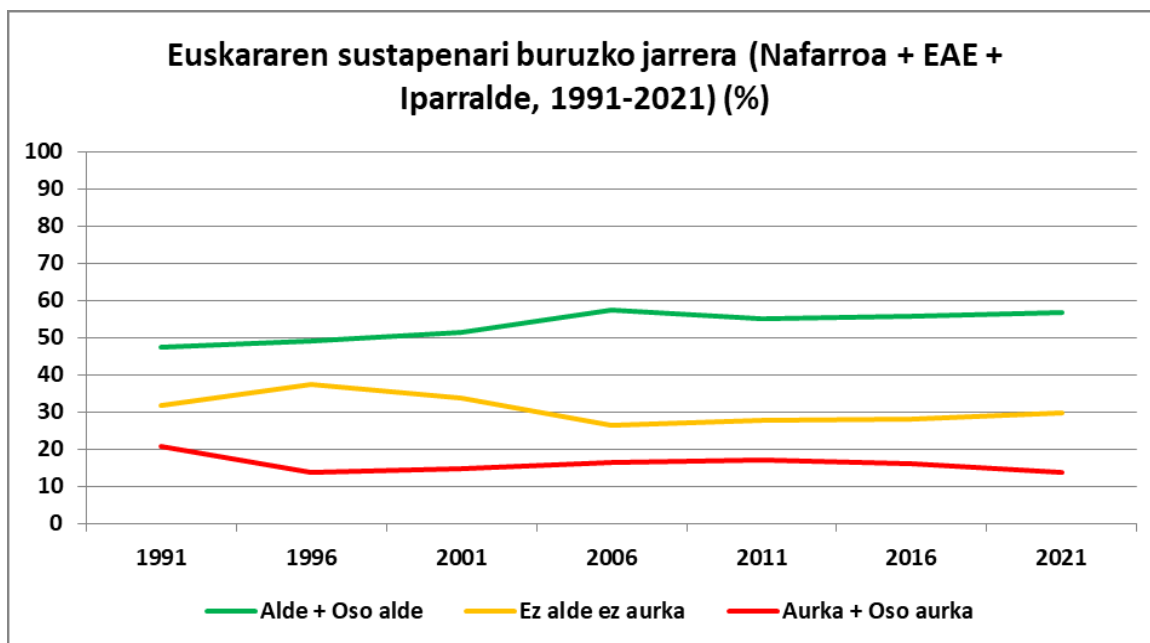
Euskaraz hitz egiten den lurralde osoari (Nafarroa + EAE + Iparralde) dagozkion datuak:

- Taula:

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Alde + Oso alde	48	49	51	57	55	56	57
Ez alde ez aurka	32	37	34	26	28	28	30
Aurka + Oso aurka	21	14	15	16	17	16	14

2. taula: Euskararen sustapenari buruzko jarrera (Nafarroa + EAE + Iparralde, 1991-2021) (%). (Elaborazioa: autoreak. Datuen iturria: Nafarroako Gobernua *et al.*, 2023).

- Grafikoa:

2. grafikoa: Euskararen sustapenari buruzko jarrera (Nafarroa + EAE + Iparralde, 1991-2021) (%). (Elaborazioa: autoreak. Datuen iturria: Nafarroako Gobernua *et al.*, 2023).

Aurkeztutako datuetatik, honako hau nabarmendu daiteke:

- Jarrera positiboen eta negatiboen konplexutasuna eta gurutzaketak Nafarroan, euskararen lurralde osoarekin alderatuta.
- Aurkako jarrera nagusi da Nafarroan, eta 2011tik gora egin du; gainerako lurraldeetan, aldiz, kontrako jarrera hori gutxiengoarena da, eta behera egin du apur bat.
- Bi eremuetan, balioak ia ez dira aldatu azken 25-30 urteetan, eta meseta forma hartzen dute grafikoan; euskararen sustapenaren aurrean gizarteak duen jarrera iraupen luzeko fenomeno bat bezala.
- Euskararen lurralde osoan (Nafarroa + EAE + Ipar Euskal Herria) biztanleriaren % 43 ez dago hizkuntza sustatzearen alde (ez alde ez aurka, edo aurka azaldu dira).

Bestalde, laguntza osagarria izan daiteke eskualdeetako edo eremu urriko beste hizkuntza batzuen inguruko jarrerei buruz eskura dauden datuak kontuan hartzea, nahiz eta eskuragarri dauden adierazleak ez diren era homogeneoan alderagarriak euskarari buruzko estatistikekin (eta hizkuntza askok jarreraren inguruko adierazlerik ez badute ere).

- Galesen (Welsh Government-Llywodraeth Cymru, 2018): 2017an, biztanleen % 67k uste zuen Galesko hizkuntzaren alde lan gehiago egin beharra zegoela.
- Katalunian (Kataluniako Estatistika Institutua, 2023): 2018an, biztanleen % 69k adierazi zuen nahiago zuela etorkizunean katalanez bakarrik hitz egitea, edo gaztelaniaz beste edo gehiago hitz egitea katalanez.
- Valentziako Autonomia Erkidegoan: “hizkuntza-leialtasunak gaur egun duen mailari eta hizkuntzaren eta lurraldearen arteko identitate-harremanari dagokienez, leialtasun-indize negatiboa lortu da (...), eta gizarte-identitatearen ikur gisa valentzierak izan duen atxikimendua jaitsi egin da” [guk itzulia] (Gimeno eta Rodrigo, 2018, 378. or.).

Ikusten denez, Galeseko eta Kataluniako datuak eta euskararen lurralde osokoak berdintsuak dira, eta Valentziako Autonomia Erkidegoan jasotakoek nolabaiteko antza dute Nafarroakoekin. Nolanahi ere, lehenago aipatu denez, eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntza guztietan galdera berberak sortzen dira; hau da, zergatik eta zertarako existitu.

1.3 Kontzeptuak

Ikerlan honetan oinarritzko bi kontzeptu erabili dira: *Erresonantzia* eta *Elementu diskurtsiboak*. Biak ala biak gizakien hizkuntza-portaeraren dimentsio subjektiboaren esparrukoak dira.

Erresonantzia

*Erresonantziaren*⁷ kontzeptua Snow eta Benford egileek (1988; Benford eta Snow, 2000; Snow *et al.*, 2019)⁸ darabilten zentzuan erabiltzen da ikerlan honetan: kausa edo mugimendu sozial batek arrakasta lortzen du, igortzen duen diskurtsoa edo markoa (ideologiak, sinesmenak, jardunbideak) bat datorrenean herritarren markoarekin (interesak, balioak, sinesmenak), eta bien artean erresonantzia berri bat sortzen denean. Snow *et al.* (2019) egileek adierazten dutenez, gizarte-kausa baten arrakasta baloratzeko, entzuleekin erresonantzia lortu ote duen egiaztatu behar da; hori da funtsezko irizpidea. Euskara sustatzea gizarte-kausa mota jakin bat dela esan daiteke.

Kausa sozial baten diskurtsoak edo markoak erresonantziak lortzen baditu, bestelako ikuspegi bat zabalduko da gizartean, eta, horri esker, aldeko pertsonak mobilizatu egingo dira, neutroak direnak hurbildu, eta aurkakoak desmobilizatu. Baina erresonantzia berririk sortzen ez bada, kausa edo mugimendu horrek ez du gizarte-arrakasta lortuko, edo biztanleriaren segmentu jakin batzuetan bakarrik lortuko du, eta beste batzuen artean erreakzio negatiboak sortuko dira (Snow *et al.*, 2019).

Hala, Nafarroan euskara sustatzearen gizarte-kausari dagokionez, sinpleki azalduta, esan liteke euskara sustatzen duten erakundeek edo eragileek, ohiko diskurtsoarekin, erresonantziak lortzen dituztela herritarren % 30en artean —hau da, 2021ean aldeko edo oso aldeko jarrera zutenen artean—, baina ez Nafarroako gizartearen gainerako % 70aren artean (ikus “Testuinguru soziolinguistikoa” atala). Beraz, erresonantzia kontzeptuaren ildotik, nahikoa arrazoi dago euskara sustatzen duten eragileen diskurtsoak edo markoak Nafarroako biztanleria osoaren interes, balio edo sinesmenekin bat ote datozen aztertzeko; hots, ikertzeko ez ote dauden biztanleriaren segmentu jakin batzuenekin bakarrik lerrokatuta, eta ez beste batzuenekin.

Elementu diskurtsiboak

Elementu diskurtsiboak, ikerlan honetan, diskurtsoek antolatu eta adierazten dituzten ezagutzak, ideiak edo esperientziak dira; hau da, diskurtso-kate baten edo diskurtso baten katebegi edo pieza errealak.

Diskurtsoa, oinarritzko zentzuan, baina ikerlan honetarako oso egokia, zera litzateke: “ezagutzak, ideiak edo esperientziak antolatzeko modu bat, hizkuntzan oinarritua eta testuinguru jakin batean kokatua” [guk itzulia] (Merriam-Webster, d.g.). Era berean, diskurtsoa eta testu zehatza bereizi behar dira, ez baitute erlazio unibokorik. Izan ere,

⁷ Kontzeptu hau Erize (2022) lanean erabili zen eta lan honetan eguneratua jasotzen da.

⁸ Snow eta Benforden lanak markoen azterketen (*frame analysis*) korrontean kokatzen dira; Erving Goffman (1974) aipatu ohi da korronte horren hasierako garatzailetzat, eta gaur egunera arte iristen da korronte hori.

diskurtso bat askotariko testu edo elementuen bidez adieraz daiteke, eta testu edo elementu batek askotariko diskurtsoak bil ditzake (Ruiz, 2009).

Aipatutako bi kontzeptuak lotuta, eta euskararen sustapenari dagokionez, asmoa litzateke Nafarroako biztanleriaren sektore zabalen artean erresonantziak lortzeko aukera duten elementu diskurtsiboak identifikatzea. Elementu batzuk lan honetako talde-dinamika guztietan edo gehienetan azaltzen badira, errazagoa izango da horien inguruan erresonantzia sozialak sortzea, eta alderantziz.

1.4 Gaiari buruzko lanen egungo egoera

Nafarroan, euskarari dagokionez, hizkuntza-politikari buruzko lan edo plan gehienak, funtsean, hizkuntza sustatzearen aldeko erakundeen eta pertsonen hausnarketetan edo iritzietan oinarritu dira, eta hein txiki batean bakarrik hartu dituzte kontuan gaztelaniadunen edo euskaratik urruti dauden pertsonen ikuspuntuak⁹, nahiz eta, paradoxikoki, lan horien xedea gizarte osoan eragitea den.

Ez dugu ezagutzen aurretik egindako era honetako azterlan osorik, Nafarroako askotariko biztanleria-sektoreen artean euskararen babesaren inguruan erresonantzia soziala izan dezaketen elementu diskurtsiborik ote dagoen aztertzen duenik; izan ere, ikerlan honen unibertsoa Nafarroako biztanleria osoa da, eta ez bakarrik sektore linguistiko jakin bat.

Zentzu zabalago batean, ikerketa honen egileek edo Eusko Ikaskuntzak (azterlan honen sustatzailea dena) beste azterketa-ildo bat jorratu dute, euskara sustatzearen alde egon ohi den nafar biztanleriaren sektoretik haratago erresonantzia soziala izan dezaketen elementu diskurtsiboak identifikatzea xede duena, baina bestelako metodologiak edo dimentsio materialak erabili dituzte. Hona hemen ildo horretako zenbait lan: Erize (2001, 2018 eta 2022); Eusko Ikaskuntza eta Nafarroako Gobernua (2022); Nausia, Zabalo eta Mateos (d.g.); Vilches (2002), eta Vilches eta Cosín (1995).

Honako lan honen aurrekaritzat har litekeen ikerlan bat badago Euskal Autonomia Erkidegoan, baina ez du Nafarroa aztertzen. Horretan, antzeko metodologia mistoa erabili zen, eta eskuartean dugun lanaren egileetako batek hartu zuen parte: *Euskararen gaineko oinarritzko diskurtsoen lanketa* (Martínez de Luna, Erize, Akizu, Etxaniz eta Elizagarate, 2016).

Ikerlan hau aipatutako ildoan kokatzen da, eta berriki egin diren iradokizunak jasotzen ditu; esate baterako, ikerketa mailan, gaian modu kualitatiboan eta kuantitatiboan sakondu beharra (Erize, 2022), eta bestea ezagutzeko eta onartzeko lan egin beharra, orain arte baino arreta handiagoa emanez (Nausia *et al.*, d.g.).

Bestalde, guztien berri emateko asmorik gabe, hori ezinezkoa baita, aipagarriak dira euskararen edo bestelako eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzen egoera sozialaren dimentsio subjektiboari buruzko zenbait lan: Amorrortu *et al.* (2009), Castell *et al.* (d.g.), Gomashie (2023), Ianos *et al.* (2023), Massaguer (2022), Murray *et al.* (2023), edo Weinstock (2015).

Balearretako katalanaren kasuan, Castell *et al.* (d.g.) egileek aipatzen dutenez, haien ikerketan parte hartu zuten zenbait pertsonak eskolaren eremuan hizkuntza ezarri eta derrigortu izanaren pertzepzioa zuten; eta era berean, derrigortasuna saihestearen alde

⁹ Ikus, esaterako, 2016-2019 aldirako *Euskararen I. Plan Estrategikoaren* (Nafarroako Gobernua-Gobierno de Navarra, 2017) mahai teknikoetan parte hartu zuten eragileen zerrenda; bai eta Euskararen II. Plan Estrategikoaren (2020-2027) zirriborroaren (*II Plan Estratégico del Euskera*, 2021) mahai teknikoetan parte hartu zuten eragileen zerrenda ere.

azaldu ziren, hizkuntza bat ezartzea zaila dela eta gizarteak gaitzetsi egiten duela argudiatuta. Ikerlan horren egileen iritziz, litekeena da hizkuntza-plangintzako jarduerak eragina izatea katalana inposatutako hizkuntza dela sentitze horretan; izan ere, jarduera horietan, katalanaren erabilera derrigorrezkoa den zenbait eremu zehazteko joera dago; eta, halaber, funtzio sozial batzuetan, katalanaren ezagutza egiaztatu beharra dago.

Irlanderaren kasuan ere, irlanderrak derrigorrezko hizkuntza gisa duen estatua curriculum nazionalaren alderdirik eztabaidatuenetako bat dela azaldu dute Murray *et al.* (2023) egileek.

1.5 Helburuak

Ikerlan honek helburu nagusi bat eta helburu espezifiko bat ditu.

- Helburu nagusia: ikerlaneko taldeen eta parte-hartzaileen artean antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak —Nafarroan euskara sustatzeari buruzkoak— identifikatu eta aztertzea; izan ere, elementu diskurtsibo horiek ikerketako parte-hartzaileen artean erresonantzia lortu badute, biztanleria orokorrean ere erresonantzia soziala lor lezakete.
- Helburu espezifikoak: euskararen sustapenaren inguruan identifikatutako elementu diskurtsiboen oinarritzko banaketa soziala aztertzea, hizkuntza-taldeak (euskaldunak eta gaztelaniadunak), adin-taldeak, generoa eta lurralde soziolinguistikoak kontuan hartuta.

1.6 Hipotesia

Hipotesia¹⁰ da badaudela elementu diskurtsibo batzuk, Nafarroako sektore sozial desberdinen artean erresonantzia soziala lor dezaketenak, euskara lurralde horretan sustatzeko aukera ematen dutenak, eta ikerketa honen bidez identifika eta azter daitezkeenak.

2 Metodologia eta parte-hartzaileak

Lan hau ikerketa kualitatibo original enpirikoa da, eta euskarak Nafarroan duen errealitate soziala aztertzen du. Metodologia mistoan oinarrituta dagoen proiektu konplexu baten parte da. Hala, behaketa eta analisisa teilkatu egiten dira ikuspegi kualitatibo batean (hasieran) eta dagokion banaketa-metrikari (ondoren).

Egiturazko ikuspuntua justifikatzen da ikuspegi irekia eta aurreiritzirik gabea ematen diolako Nafarroan iritziaren eta jarreraren aldetik etengabe aldatzen ari den bilakaera soziolinguistikoari. Errealitate komunitarioa osatzen duten gizarte-taldeek diotena entzutea bilatzen du, benetan dauden diskurtsoak analitikoki deszifratzeko, bai kristalizatuta dauden dimentsioak eta bai sortze prozesuan daudenak. Talde-saioteko partaideei ahots aktiboa eta gogoetatsua ematea da kontua, haien diskurtsoa ikertzaileen balizko interesen arabera mugatuko luketen alde aurreko galderarik egin gabe, hiztunen berezko subjektibotasuna lehenetsita. Finean, saihestu egin behar da erantzunak ikertzaileak zehaztutako eremu semantikoetara mugatzea. Izan ere, mugatze horren ondorioz, oso gutxitan antzematen dira gizarte-egoera berriak, edo ezkutuko aldaketak, gizartearen iritzi eta jarreretan. Galde-sorta bidezko ikerketa kuantitatiboan galdetzen den horri bakarrik erantzuten zaio, eta horrek mugatu egiten du gizarte-errealitatean azaleratzen ari denari buruzko ezagutza.

Kristalizatutako diskurtso sozialak aztertzeko, egokiagoa da eztabaida-taldearen teknika erabiltzea. Kasu honetan, sortze edota aldaketa egoeran dauden diskurtsoak ezagutzeko,

¹⁰ Aurreko ikerlan enpirikoetatik eratorritako hipotesia da (ikus “Lanen egungo egoera” atala).

oso egokitzat jo dira triangelu erako taldeak —talde pertsonalizatuak ere esaten zaie— (Conde, 2008; Ruiz, 2012). Talde pertsonalizatuetan dinamika aktiboagoa da, hitz-jarioa handiagoa izaten da eta horrek erraztu egiten du parte-hartzaileen diskurtsoa “ni”-aren eremutik “gurea” den diskurtsoa eraikitzen igarotzea, kontakizun intimista, pertsonala eta esperientziala eraikitzen hizketa sozialaren eta partekatzen den horren eremura igarotzea, eta, kasu gehienetan, gizartean jada txertatuta eta adostuta dauden hizketen multzoa errepikatzea. Ikerketa kualitatiboaren arloan dugun esperientziari esker eta triangelu erako taldeen jarraibide teknikoak eta preskripziokoak kontuan hartuta, lau kideko taldeak osatu ditugu saio guztietan. Hala, genero-parekotasuna ziurtatu dugu diseinu guztietan, eta diskurtso-saturazioa bermatu dugu, isilak diren edo oso gutxi hitz egiten duten taldekide dauden taldeetan triangulazioa haustea saihestu baitugu.

Bederatzi talde-saio egin dira guztira. Horiek diseinatzeko orduan, ikerketaren xederako egokitasun handikoak diren kuota selektiboak hartu dira kontuan: adina (35 urtetik beherakoak, 36-55 urtekoak eta 56 urtetik gorakoak), generoa (talde guztietan parekotasuna egon da), jatorria (erkidegoan jaiotako biztanleak, beste autonomia-erkidego batzuetatik etorritako pertsonak eta beste herrialde batzuetatik etorritakoak), hizkuntza (bi talde euskaraz aritu dira), estatus sozioekonomikoa, lanbidea, seme-alabak dituzten ala ez, eta Nafarroako eskualdeak¹¹. Honako hauek dira, laburbilduta, saioen diseinuaren ezaugarriak:

1. Larraun-Leitzaldea: gazteak, hogeita hamabost urtetik beherakoak; saioa euskaraz.
2. Baztan-Bortzirriak: hogeita hamasei eta berrogeita hamabost urte bitarteko euskaldunak.
3. Tafallako eskualdea: hogeita hamasei eta berrogeita hamabost urte bitarteko parte-hartzaileak.
4. Tuterako eskualdea: gazteak, hogeita hamabost urtetik beherakoak.
5. Lizarreria: berrogeita hamasei urtetik gorako parte-hartzaileak.
6. Iruñerria: etorkinen taldea, hogeita hamasei eta berrogeita hamabost urte bitarteko pertsonak.
7. Iruñerria: gazteak, hogeita hamabost urtetik beherakoak.
8. Iruñerria: berrogeita hamasei urtetik gorako parte-hartzaileak.
9. Iruñerria: estatus sozioekonomiko handiko pertsonak, hogeita hamasei eta berrogeita bost urte bitartekoak.

Ikertzaile-taldeak egin ditu saio guztietako gidoiak, eta bilerak bideratu ditu. Saioak euskarri digitalean grabatu eta hitzez hitz transkribatu dira. Azkenik, talde-dinamiketarik sortutako testuen edukiaren analisi kualitatiboa egin da.

3 Emaitzak

Talde-dinamiketan parte hartu duten pertsonak esandakoak entzun ondoren, haien ikuspuntutik edo subjektibotasunetik adierazi duten informazio ugaria jasota, talde guztietan edo gehienetan antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak

¹¹ Konfidentzialtasun handiagoa eta asepsia diskurtsiboa lortze aldera, bilerak hoteletan eta ikerketa kualitatiborako berariazko guneetan egin dira. Parte-hartzaileen hautaketa profesionala ADR enpresak egin du. Landa-lana 2023ko martxoaren 10etik 31ra egin da.

identifikatu eta aztertu dira¹², bereziki, atal honetan; izan ere, horien inguruan parte-hartzaileen onespina edo erresonantziak sortu badira, gizartean ere erresonantziak sor litezke. Elementu diskurtsibo horiek elkarren artean lotuko lirateke, kate diskurtsiboen gisara.

Emaitzak hiru ataletan aurkeztuko dira, azterketaren helburuen arabera sailkatuta:

- Antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak.
- Elementu diskurtsiboen banaketa soziala.
- Bestelako elementu diskurtsiboak eta beste ohar batzuk.

3.1 Antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak

Honako hauek dira atal honetan euskararen sustapenari buruz azaltzen diren elementu diskurtsiboak:

- Nafar izatearen sentimenduaren bidez batzen dira erkidego honetako pertsonak eta eskualdeak, sozialki eta hizkuntzaren aldetik oso ezberdinak diren arren.
- Euskara Nafarroako kultur aberastasuna da, babestu beharreko.
- Euskara eta politika: euskara ez da alderdikieriaz erabili behar, ez alde batek ez besteak, hizkuntzaren kalterako baita.
- Elkarrekiko errespetua eta tolerantzia euskararen eta gaztelaniaren artean, eta haien hiztunen artean.
- Euskara, borondatezkoa, ez derrigorrezkoa.
- Euskarazko edo euskararen irakaskuntza: hautu hori egiten dutenentzat, gainerakoak behartu gabe.
- Euskara Administrazio publikoetako lanpostuetan: zerbitzua emateko, administrazioa kokatuta dagoen ingurunearen arabera eska daiteke, ez modu orokorrean.
- Etorkizunean euskarak aurrera poliki egingo duelako pertzepzioa.

3.1.1 Nafar izatearen sentimenduaren bidez batzen dira erkidego honetako pertsonak eta eskualdeak, sozialki eta hizkuntzaren aldetik oso ezberdinak diren arren

Talde guztiek azpimarratu zuten Nafarroa askotarikoa dela gizarteari, geografiari, ideologiari eta hizkuntzari dagokienez; eta aldi berean, elkarren artean hain desberdinak diren herriak lotzen dituen nafar izatea dela uste dute, Nafarroakoa izatearen sentimendua. Horren laburpena izan daitezke Baztan-Bortziriak eskualdeko taldearen hitzok, euskaraz jasotakoak:

“Nafarrako euskaldunak gara. Arras desberdinak gara hemengoak eta bertze nafar batzuk, Erriberakoak..., baina ongi moldatzen gara guztiekin. Zerk batzen gaitu?: denak nafartarrak gara. Nafartarra den zerbait aditzen duzu eta hurbil tokatzen zaizu”.

Antzeko ikuspegia adierazi zuen Iruñeko estatus handiko taldeak: “Jendea askotarikoa izan arren, azkenean kontua da Nafarroako Foru Erkidegokoak gara; erkidego berezi bat da, bere foruak ditu, bere historia du eta denok partekatzen ditugu” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

¹² Hau da, James P. Spradley (2016) autoreak ikerkuntza etnografikoan *eremuak* eta *gai kulturalak* bezala aipatzen dituenak.

Taldeak bat etorri ziren Nafarroa bat baino gehiago daudela esatean, eta pertzepzio hori oso garrantzitsua da soziologiaren eta soziolinguistikaren ikuspegitik. Adibidez, Iruñeko gazteen taldeak hau esan zuten: “Nafarroa askotarikoa da. Paisaiak eta bizitza soziokulturalak bereizten dituzte iparraldea eta hegoaldea, batekoak eta besteak oso desberdinak baitira haien artean” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Tuterako gazteen taldea ildo beretik mintzatu zen, baina xehetasun batzuk gehitu zituen:

“Nik uste dut batean eta bestean balio desberdinak ditugula. Hegoaldea eta iparraldea ez dira gauza bera. Bien artean aldea dagoela ikusten dut. Agian ez dugu nortasun bera, izaeraz hegoaldekoak eta iparraldekoak apur bat desberdinak baikara. Hori bai, gu bezain nafar sentitzen direla uste dut. Gauza gehiago dira batzen gaituztenak bereizten gaituztenak baino. Nik uste dut nafar sentitzen dena goitik behera sentitzen dela hala. Eta nafar izateaz harro gaude, bai gu eta bai iparraldekoak ere” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Nafarroa bat baino gehiago egote horrek osagai linguistikoak ere baditu. Iruñeko gazteen taldeak adierazi zuenez, “hemen bi hizkuntzatan mintzo gara, euskaraz eta gaztelaniaz” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Eta Lizarrako taldean zehaztu zuten: “Nafarroa erregio txikia da, baina askotarikoa denez eta hizkuntzetan denetarik duenez, ba gizartea bera ere askotarikoa dela uste dut” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Era berean, etorkinen taldearen arabera, “euskarak bereizten du Nafarroa beste erkidego batzuetatik” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Aniztasunarekin batera, talde-dinamika batzuetan, iparraldearen eta hegoaldearen arteko elkarrekiko ezagutza falta aipatu zuten. Larraungo saioan, adibidez, ideia hori azpimarratu zuten, euskaraz: “Nafarroako hegoaldea eta iparraldea desberdinak gara hizkuntza eta kultura aldetik, eta nahiko ezezagunak gara gure artean”.

3.1.2 Euskara Nafarroako kultur aberastasuna da, babestu beharrekoa

Talde-dinamika guztietan, euskara Nafarroako berezko hizkuntza dela aipatu zuten, eta gehienek babestu beharreko kultur aberastasuna dela nabarmendu zuten. Hala, Lizarrako taldearen esanetan, “euskara hemengo hizkuntza da, Nafarroakoa, bertakoa, geurea, sustraietakoa; euskarak hobera egiten jarrai dezan nahiko genuke” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Iruñeko gazteen taldea ere uste berekoa zen: “Askotariko izaera hori eta aniztasuna Nafarroaren berezko aberastasun dira. Horregatik, guztia errespetatzea guretzako aukera garrantzitsua izango litzatekeela uste dut, gure onerako izango litzatekeela” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Etorkinen taldea ere bat zetorren: “Euskara hemengo hizkuntza da. Hizkuntza kulturaren bereizgarri da, Nafarroaren kultur aberastasuna da” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Iruñeko helduen dinamikan, zenbait ideia batu zituzten; besteak beste, euskararen sustapena, naturaltasuna, berezko izaera eta pertsonen borondatea: “Euskara naturaltasunez sustatu behar da. Hori nahi duen jendea dagoelako eta, gainera, geurea delako” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Aipatutakoen aldean bestelakoak diren zehaztasunak adierazi zituzten Tuterako gazteek. Nafarroako hizkuntza-aniztasuna onartu zuten, euskara Nafarroaren iparraldeko biztanleen hizkuntza dela ere bai, baina ez zuten beraientzat aintzat hartzen.

Nafarroan euskara babestearen aurkako iritzirik ez zen plazaratu inongo saiotan.

3.1.3 Euskara eta politika: euskara ez da alderdikeriaz erabili behar, ez alde batek ez bestek, hizkuntzaren kalterako baita

Oro har, taldeak bat etorri ziren honako honetan: euskara hizkuntza da, kultura da, eta ez da komeni alderdikeriaz erabiltzea, horrek sozialki kalte egiten baitio. Ildo horretan, Baztan-Bortzirietako taldeak honako hau adierazi zuen, euskaraz: “Euskara politikatik desbinkulatu beharko zen, joan beharko da bertze alde batetik”. Talde berberak azalpena gehitu zuen: “Ez bada euskara politikarekin lotzen, honek ez nau ni zanpatzen, eta bititza elkarrekin egiten dugu... hori izan daiteke jarrera on bat”.

Era orokorrago batean, Tafallako taldeak euskara, ondarea, kultura, euskara politikakeriaz ez erabiltzea eta hizkuntzarentzako giro naturala lortzea lotu zituen: “Euskara hizkuntza bat da, ondarea da, kultura da, eta ez da politikoki erabili behar. Euskara bititza sozialean normaltasun-giroan egon dadin lortzeko modurik onena euskara ez politizatzea litzateke” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Iruñeko gazteen taldeak egoera horrek euskarari egiten dion kaltea azpimarratu zuen: “Batzen eta besteen arteko gatazka politikoak hizkuntzaren kalterako dira. Politika alde batera utzi beharko litzateke, politikarik eta besterik gabe egin. Politika sartuz gero, jendeak atzera egingo du” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Lizarrako taldea era berean mintzatu zen: “Horrek dena hondatzen du” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Etorkinen taldearentzat, harrigarria da Nafarroan eta Espainian, eskuarki, hizkuntza politikoki erabiltzea:

“Tamalez, Espainiara iritsi nintzenean, harritu egin nintzen hizkuntza (valentziera, katalana, euskara) zatitu egiten duen kontu politikoa dela ikusi nuenean, ez dela pertsonen kontua. Hizkuntzak ez du politikarekin zerikusirik, politikatik haratago doa, kulturarekin dago lotuago. Euskara gai politiko gatazkatsua da. Bai. Hori nabaria da ikasgelan, alderdi politikoetan, Erriberan igartzen da, iparraldean ere bai. Badirudi Espainian etengabeko borroka dagoela. Eremutan zatituta dago, oso. Baina lurralde honetan gehiago. Ez dut ulertzen” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Euskararen erabilera alderdikoia egungo arazoa ere badela aipatu zuten saio gehienetan, ez dela iraganeko kontua bakarrik. Hala ere, baten batek esan zuen “gaur egun euskararen auzia gizartean leundu” egin dela, bai Iruñeko helduen talde-dinamikan eta baita Baztan-Bortzirietakoan; azken horretan iraganeko kontutzat jo zuten (euskaraz): “Lehen nahasi egiten zen hizkuntza politikarekin, orain ez hainbertze”.

Tafallan proposatu zuten “euskararen garapena ahalbidetuko duten gutxieneko adostasunetara iristea, eta alderdi politiko bakoitzak aukera izan dezala gutxieneko horietan bere ideiak aurrera eramateko, inori eskatu gabe onetsiko ez duen konturik” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Beste talde batzuetan ere alderdien arteko akordioen alde azaldu ziren, baina horrelakorik lortzea zaila dela uste zuten, euskararen alde edo kontra egoteak botoak ematen dituen bitartean.

3.1.4 Elkarrekiko errespetua eta tolerantzia euskararen eta gaztelaniaren artean, eta haien hiztunen artean

Talde-saioetan adierazitako beste ideia bat elkarrekiko errespetuari eta tolerantziari buruzkoa da. Baztan-Bortzirietako taldearen hitzetan, euskaraz: “Euskara errespetatu,

erdara errespetatu, elkar errespetatu, eta ongi egongo gara horrela. Ez du hizkuntza batek bertzea zapaldu behar”.

Ildo beretik, Lizarran “bizikidetzeta eta errespetua” [jatorrizkoa gaztelaniaz] proposatu zuten. Iruñeko gazteen taldeak aniztasunaren, aberastasunaren eta errespetuaren ideiei eutsi zien: “Askotariko izaera hori eta aniztasuna Nafarroaren berezko aberastasunak dira. Hori dela eta, guztia errespetatzea guretzako aukera garrantzitsua izango litzatekeela uste dut, gure onerako izango litzatekeela” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Tafallako taldeak “bi aldeen aldetik tolerantzia handiagoa” eskatu zuen [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Halaber, guztientzako tokia egingo lukeen ikuspegia iradoki zuten. Iruñeko helduen taldean, esaterako, hau esan zen: “Batzuen eta besteen arteko iskanbilak alde batera utzi beharko lirateke, guztiek lekua izan dezaten” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Iruñeko gazteen arabera, “euskara guztiona dela esan beharko litzateke” [jatorrizkoa gaztelaniaz], eta “euskara gainerako hizkuntzak bezala sustatu beharko litzateke” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Antzera mintzatu zen etorkinen taldea, eta guztiontzat irekita leudeken euskarazko jarduerak eskatu zituzten: “pertsona guztiak —eta ez bakarrik euskaldunak— kontuan hartzen dituzten ekitaldiak eta jarduerak sustatzea” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

3.1.5 Euskara: borondatezkoa, ez derrigorrezkoa

Talde guztiak bat etorri ziren euskarari gizartean eman beharko litzaiokeen trataera adieraztean: borondatezkoa, ez derrigorrezkoa.

Hala, Larraungo gazteen taldeak euskaraz esan zuenez, “euskara jakiteak ez du zertan beharrezkoa izan behar”. Gauza bera zioen Baztan-Bortzirietako taldeak, euskaraz horrek ere: “Ez naiz derrigortzearen aldekoa”. Iruñeko helduen taldean, partaide guztien artean oso ohikoa izan den esamoldea erabili zuten: “Inposatu gabe” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Talde-saioetan erraztasunez azaldu zuten derrigortasunaren aurkako jarrera. Hauek dira Larraungo gazteen hitzak, adibidez: “Derrigorrezkoa jartzen duzunean zerbait, batzuek erreakzioa izan dezakete justu horregatik, ez delako hautu bat, eta delako zerbait jarri dizutena”. Tafallako taldea ere ildo beretik mintzatu zen: “Derrigortzeak etsaitasuna sortzen du, gaitzespena dakar” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Iruñeko helduen taldeak sinpatia-sentimenduaren galera aipatu zuen: “Zerbait inposatu nahi izatean horrekiko sinpatia galtzen da” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Iruñeko estatus handiko taldean zehaztu zuten: “Ez dago euskararekiko antipatiarik, inposizioarekiko eta segregazioarekiko antipatia da dagoena” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Euskara derrigortzeko asmorik balego gatazkak pizteko arriskua egongo litzatekeela adierazi zuen, euskaraz, Baztan-Bortzirietako taldeak: “Derrigortze horrek gatazkak sortuko lituzke”. Iruñeko helduen taldeak ere euskararen inposizio orokor batek liskarren arriskua ekarriko lukeela ohartarazi zuen: “Jende askori inposatuz gero, Erriberakoei, esaterako, liskarra sortuko litzateke” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Eta Tuterako gazteen taldeak euskara ez dakitenen bazterketa arriskua aipatu zuen: “Ez dadila baztertzaila izan, ez dadila inor baztertua izan euskaraz ez dakielako” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Iruñeko helduen saioan “inbutuarekin sartu” [jatorrizkoa gaztelaniaz] esamoldea erabili zuten derrigortzearen sinonimo gisa, eta bi bando egotearen inguruko pertzepzio sozialak aipatu zituzten: euskara inbutuarekin sartuko dietela uste dutenen bandoa (hau

da, euskara behartuta pairatuko luketela), batetik, eta euskara inbutuarekin sartu nahi dutenena (hau da, euskara bai derrigortu nahiko luketena), bestetik; eta gehiengo soziala tartean egongo litzateke:

“Oraindik ere bi bando daude: batean, eskuineko jendea dago, euskara inbutuarekin sartu nahi digutenena dela uste dutenak, eta, beste aldean, euskara ustez inbutuarekin sartu nahi diguten horiek daude. Eta tartean gehiengoa gaude, euskara gizartean ondo txertatuko litzatekeela eta gehiago susta daitekeela uste dugunak” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Borondatezko jokaera eta derrigortzea aurrez aurre. Derrigortzearen —dela euskarari uko egitera, dela euskara ikastera— ideari dagokionez, taldeek borondatezko jokabidea proposatu zuten, Lizarrakoak, besteak beste: “Ez zu eta ez ni ez gaitzatela behartu, ez zu hizkuntzari uko egitera ez ni hura ikastera. Bakoitza libre da, nahi duen hizkuntza ikas dezala, eta, hori bai, beti errespetuan eta bizikidetzan oinarrituta. Inongo obligaziorik gabe [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Baztan-Bortzirietako taldeak “euskara aukeran ematea” proposatu zuen. Tuterako gazteen taldeak ere bai: “euskara hautazko gisa eskaintzea, balio erantsi modura” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Ez zen inongo taldetan azaldu euskara sustatzeari/oztopatzeari buruzko ardatzean muturreko eremuetan koka zitekeen iritzirik: ez euskara Nafarroatik desagertu beharko litzatekeela zioenik, ez eta Nafarroa osoan nahitaez ezarri beharko litzatekeela zioenik.

3.1.6 Euskarazko edo euskararen irakaskuntza: hautu hori egiten dutenentzat, gainerakoak behartu gabe

Saio guztietan azaldu zen euskarazko edo euskararen irakaskuntzaren gaia. Etorकिन taldeak izan ezik, gainerakoek uste zuten euskarazko irakaskuntza edo euskara irakasgaia horien aldeko hautua egin dutenek bakarrik jaso behar dutela, gainerakoak derrigortu gabe. Horren adibidea Lizarrako taldearen hitz hauek dira: “Guztia euskaraz ikasi nahi duenak egin dezala, gaztelaniaz ikasi eta euskara ikasgai gisa izan nahi duenak ere egin dezala, eta bata zein bestea nahi ez dituenak ere aukera hori izan dezala” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Baztan-Bortzirietako taldeak ere ildo beretik hitz egin zuen, euskaraz: “Ez derrigortu euskara ikastera, euskara aukeran eman”. Iruñeko gazteen taldeak ere eskolako hizkuntza-eredua borondatez aukeratzearen garrantzia azpimarratu zuen: “Bakoitzak nahi duen eredua aukeratuko du, balioak, sinesmenak edo dena delakoa medio, eta guztia da errespetagarria” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Tuterako taldea euskararen ikasgaia (A eredua deritzona) Nafarroa osoan ezartzearen aurka azaldu zen, inposiziotzat hartu baitzuen: “Nik ez nuke nahiko. Nik ere ez. Ez, inposatzen ari zaizkizulako, derrigorrezko ikasgaia da” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Iruñeko estatus handiko taldea ere euskara irakaskuntza osoan ezartzearen aurka azaldu zen: “Euskararen aldeko alderdiak gehiengo osoarekin sartzen badira, eta euskara ikastetxe guztietan inposatzen bada nolabait, haur horiek hitz egingo dute, baina horrek aurkako jarrera eragingo luke eta hurrengo hauteskundeetan ez dut uste irabaziko luketenik” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Etorकिन taldean, berriz, bestelako ikuspuntua azaldu zen, euskara ikasgaia Nafarroako hezkuntza-sistema orokorrean sartzea eskatu baitzuten, ez dadila hautazko ikasgai izan: “Euskaraz ikasgaia izan behar du. Nafarroako hezkuntza-sistemaren barruan sar dezatela, hemengoa delako, gaztelania bezala” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Dena den, proposamena aurrera eramatea zaila dela onartzen zuten: “Ez dakit derrigorrezko egin daitekeen derrigor hitza erabili gabe. Parlamentuan norbait ateratzen bada esaten ‘ezin da derrigorrezkoa izan’, inork ez du halakorik eskatuko” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Etorkinen taldeko partaide batek esan zuenez, “Nafarroako gizarteak ez luke euskararen aurka protestatuko, derrigortzearen aurka baizik” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Talde horretako kideek euren jarrera arrazoitu zuten. Beste herrialde batzuetatik etorri direnez Nafarroara (kasu batzuetan lehenago beste autonomia-erkidego batzuetatik igarota), haur guztiei euskara ikasgai irakasten dien irakaskuntza-eredua aurkitu nahi izango zuketan bertan, baina horren ordez euskaraz eta gaztelaniaz ikasten dutenen arteko hesia aurkitu zuten, eta hori desagertzea nahiko lukete. Kexu ziren: “Euskararen aldekoek eta Nafarroako Gobernuak hesia jarri dute eskolan. Euskaraz ikasten dutenak eta gaztelaniaz ikasten dutenak bereizten dituzten hesiak daude ikastetxeetan. Ai ama! Jolas-orduetan ere bai. ‘Ni hemengo naiz eta zuk ez didazu hori kenduko’, horrelako zerbait adierazten da, ez dakit” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Euskara ikasgai modura orokorrean ezartzearekin batera, euskara hutsezko eredu bananduak (murgiltze ereduak, nonbait) desagertzea proposatu zuten etorkinen taldeko partaideetako batzuek, eta gainerako parte-hartzaileen balizko oniritzia jaso zuten: “Euskara esaten ari garen moduan lantzeko, euskarazko eredu bananduak desagertu beharko lirateke; bestela, kontua izango da irakaskuntza hemen euskaraz dela eta hemen ez, eta horrek ez du funtzionatzen gaur egun” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

3.1.7 Euskara Administrazio publikoetako lanpostuetan: zerbitzua emateko, Administrazioa kokatuta dagoen ingurunearen arabera eska daiteke, ez orokorrean

Taldeetan aipatu zuten, Administrazioak gaitasuna izan behar du zerbitzuak euskaraz emateko hala eskatzen dutenei. Adibidez, Tafallako taldeak hala adierazi zuen: “Euskaraz dakitenei euskaraz eskain diezaietela arreta, eta gaztelaniadunei, gaztelaniaz” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Zerbitzu hori eskaini ahal izateko, Administrazioen kontratazioetako euskara-eskakizunak Administrazioak kokatuta dauden tokien arabera egin beharko liratekeela esan zuten ia talde guztietan. Hau da, zerbitzua ematen den ingurunean dagoen euskal hiztunen dentsitatearekin lotu zuten euskara-eskakizunen gaia.

Lizarrako taldeak mailaketa-proposamen bat egin zuen: “Euskara eskatzea lanean, eskualdearen arabera, herrien arabera: Baztanen normala da mediku batek euskaraz hitz egitea, jende guztiak euskaraz hitz egiten duelako; Iruñean, berriz, auzoaren arabera; eta Erriberara bazoaz, hor ez” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Antzeko proposamena egin zuten Baztan-Bortzirietako dinamikan, euskaraz: “Euskara eskatzea, segun zer zonalde, Administrazioa kokatuta dagoen tokiaren arabera: Elizondon dudarik gabe; Iruñean, euskaldunen proportzioan; Tuteran batean ez zait hain beharrezkoa iruditzen”.

Antzera mintzatu ziren Larraungo gazteak, euskaraz horiek ere: “Euskara eskatzea, segun zer eremutan. Hemen iparraldean exijitu; alde mistoan toki batzuetan bai, beste batzuetan ez; Erriberan, adibidez, ahalegina egitea bakarrik”.

Tuterako gazteen taldeak ere, euskara asko hitz egiten den eskualdeetako lanpostuetan baloratzea proposatu zuen: “Nire ustez, Elizondora bidaltzen bazaituzte mediku-lanak egitera, euskaraz ez jakitea oztopo izan daiteke zuretzat; Nafarroako zenbait lekutan euskaraz ez badakizu galduta zaude, horregatik uste dut eskatzen dutela” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Euskara gainerako hizkuntzen maila berean puntuatzeko aukera iradoki zen, modu osagarrian. Horrela azaldu zuten Lizarran: “Oposaketetan, euskara gainerako hizkuntzen maila berean baloratzea, ez ditzala puntu gehiago eman” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Gauza bera proposatu zuen Tafallako taldeak: “Hizkuntzek puntuak ematen badituzte, eta horien artean hemengoa badago, argi dago maila berean daudela” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Hala ere, talde batzuetan kexak adierazi zituzten euskarak puntu gehiegi ematen dituelakoan. Iritzi hori azaldu zen, adibidez, Lizarrako taldean: “Euskarak oposaketetan gehiegizko puntuak ematea, adibidez: deialdi askotan euskara-eskakizunak sartzea izugarrizko puntuazioarekin, justifikazio handirik gabe” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Euskarak ematen dituen puntuak barrera bat direla eta hizkuntza ez dakitenei kalte egiten diela esanez kexatu ziren, adibidez, Tuterako gazteak.

3.1.8 Etorkizunean euskarak poliki aurrera egingo duelako pertzepzioa

Hizkuntza baten “etorkizuneko bizi-indarrari buruzko pertzepzioa” literatura soziolinguistikoko kontzeptu bat da (Allard eta Landry, 1994), eta oso erabilgarria lan honetarako. Etorkizunean euskarak gizartean izango duen bizi-indarra (aurrera egitea, mantentzea edo atzera egitea) elementu diskurtsibo garrantzitsua da, pertzepzio horren esparruan kokatzen baita euskara sustatzearen inguruko jarrera, edo gizarteak eta norbanakoak hizkuntzari eskaini beharreko ahaleginari buruzko iritzia. Askotariko bizipen pertsonalak edo kolektiboak ere esparru horretan kokatzen dira; esaterako, eskaera jakin batzuen aurrean norberak sentitzen duen lasaitasuna edo premia, edo zenbait jardueraren aurrean sentitzen den gogobetetze- edo mehatxu-maila.

Etorkizunean euskarak Nafarroan izango duen bizi-indarrari buruzko pertzepzioak diskurtso-bilbe guztietan azaldu ziren. Laburbilduz, uste horien arabera, euskarak poliki egingo du aurrera (edo mantendu egingo da, edo poliki egingo du atzera, iritziak iritzi); hau da, ez du gorakada handirik ez gainbehera nabarmenik izango. Era berean, hainbat taldek euskaldunen komunitateak jarrera aktiboa izatearen garrantzia aipatu zuten. Horren adibide da Lizarrako taldeak adierazitakoa: “Euskarak hobera egiten jarraituko du, baina oso poliki” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Aldi berean, talde horrek jarrera aktiboaren garrantzia nabarmendu zuen, “erritmoari eutsi behar zaio” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Antzerako iritzia azaldu zuen Tafallako taldeak: “Poliki-poliki gora egingo du. Aurrera egingo du. Gizartean errotuta dago, gobernatzen ari dena edozein dela ere” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Larraungo taldeak euskaraz adierazi zuenez, bailaran jende gehienak euskaraz daki, eta euskaraz bizitzeko aukera dago bertan: “Gure zonaldean gehienak euskaldunak dira, eta euskaraz bizi gaitezke, baita zerbitzuetan (udaletxea, medikua, tabernak, eskola) ere”. Halaber, euskarak Nafarroan aurrera egingo duelakoan daude talde horretako partaideak: “Aurrera joango da euskera, nik uste dut baietz”. Aldi berean, hiztunen jarrera aktiboa beharrezkoa dela azpimarratu zuten: “transmisioa eta erabilera mantentzea guk egin behar dugun zerbitzu da”. Nolanahi ere, Larraungo taldearen aburuz, euskararen erabilera kontu kezkarria da, ahul ikusten baitzuten; transmisioa, aldiz, sendo dagoela uste zuten. Larraungo bailarako egoeraz gain, Iruñekoa ere baikor ikusten zuten: “Iruñean nik uste gero eta gehiago entzuten dela euskara, eta hor dugu abiapuntua eta igotzeko aukera”.

Baztan-Bortzirietako taldeak Larraungoaren antzeko iritzia adierazi zuen, euskaraz baita ere: “Hemen zona hontan ongi ohituta gaude euskararekin, ordun ez duzu faltan

botatzen. Hemen, orokorrean, Administrazioak ematen duen edozein zerbitzu euskaraz hartzen duzu. Hemen ez dugu arazorik euskaraz bizitzeko”.

Gainera, Baztan-Bortzirietako taldeak euskararen etorkizuneko bizi-indarrari buruzko ikuspegi positiboa adierazi zuen. Bere eskualdeari dagokionez: “Etorkizuna hemen, zonalde honetan, ikuspegi positiboa dugu, ez dela galduko”. Eta baita Nafarroa osoari dagokionez ere: “Jarrera aldetik, ez zait iruditzen jendeak gaizki begiratzen dizunik euskaraz egiteagatik. Gurasoak saiatzen dira hurrekin euskaraz, batzuetan ez dira trebeak, baina saiatzen ari dira. Eskertzekoa da esfortzu hori”. Aldi berean, gizartearen bultzada aktiboaren beharra azpimarratu zuten: “Ez ginateke akomodatu beharko, segitu behar da euskara bultzatzen”. Bestalde, eskualdeko euskararen eta euskalkien naturaltasuna eta kalitate linguistikoa zaindu beharra aipatu zuten, horiekiko kezka agertu zuten.

Iruñeko gazteen taldean zalantza agertu zen, euskarak apur bat gora edo apur bat behera egin dezakeelako, edo egungo egoerari eutsi: “Agian gora egingo duela uste dut, baina ez asko. Euskarak ez du nabarmen gora egiteko indarrik, nire iritziz, bide horretan saiatzen ari diren arren. Beharbada mantendu egingo da, edo apur bat behera egingo du” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Etorkinen taldean, uste zuten euskarak ez duela ez atzera ez aurrera egingo: “Geldialdian jarraituko du, orain arte bezala eztabaidatua, eta ez hain integratuta” [jatorrizkoa gaztelaniaz], eta erabilerak behera egingo duela aurreikusi zuten: “Duela urte batzuk gehiago entzuten zen, baina gaur egun indarra galdu du” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Egoera hori ulergaitza iruditzen zitzaion, “ez dakit erabilerak zergatik egin duen behera horrenbeste” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Azkenik, Tuterako taldeak honako hau adierazi zuen euskarak Erriberan duen etorkizunari buruz:

“Egoera ez da aldatuko Erriberan, ingurune honetan inoiz ez baita euskaraz hitz egin. Tuterako gizarteak ez du euskararik eskatzen. Hemen gutxiengo batek bakarrik eramaten ditu seme-alabak ikastolara. Ez dakigu hori guztia etorkizunean aldatuko den edo ez, ez dago gure esku. Euskararen aldeko alderdi bat badago gobernuan eta inposatzen badu, ikusiko dugu zer egingo dugun” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

3.2 Elementu diskurtsiboen banaketa soziala

Atal honetan euskararen sustapenari buruz antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboen banaketa soziala aztertuko da.

Identifikatutako elementu diskurtsibo guztiak ia talde guztietan azaldu ziren, eta hori da garrantzitsuena (bederatzi talde dira, Nafarroako aniztasun linguistiko, sozial eta geografikoaren adierazgarri, “Metodologia eta parte-hartzaileak” atalean azaltzen denez). Beraz, elementu diskurtsiboen oinarritzko banaketa soziala nahiko homogenea da. Antzeko iritziak adierazi zituzten euskara Nafarroako gizartean garatzeko oinarritzko irizpideei dagokienez.

Era berean, aipagarria da talde-dinamiketan ez zela desadostasun espliziturik azaldu, ez jasotako elementu diskurtsiboen inguruan, ez aipatu ez diren beste batzuei buruz, ez taldeen barruan ez haien artean. Alde txikiak besterik ez ziren azaldu. (Hala ere, parte-hartzaile batzuek aipatu zuten euskararen erabilera alderdikoiarekin lotutako kanpoko polarizazioa nabaritzen dutela gizartean, “Euskara eta politika” atalean ikusi denez; dena den, talde-dinamiketan ez zen horrelako polarizaziorik agertu). Generoen artean

ere ez zen alde nabarmenik azaldu. Posizio sozialari dagokionez ere, ez zen desberdintasun aipagarriarik azaldu Iruñeko estatus handiko taldearen eta gainerakoen artean.

Baina talde bakoitzaren testuinguru linguistikoaren, geografikoaren edo sozialaren arabera, berriz, desberdintasun eta antzekotasun nabarmenak azaldu ziren taldeek euskararen inguruan adierazitako sentimenduaren edo emozioen inguruan, “Euskararen sustapenari buruzko elementu diskurtsiboak” atalean aipatu direnez; nolana ere, lehenago ere esan denez, edukietan ez dago desberdintasun handirik.

Adibidez, sentimenduaren kontuan, alde handia zegoen Larraun eta Baztan-Bortzirietako taldeen eta Tuterako taldearen artean: lehenengo bietako kideek euskaldun gisa hitz egiten zuten beraien hizkuntzari buruz, eta Tuterakoek, berriz, Erriberako gaztelaniadun gisa hitz egiten zuten sentimenduz eta geografikoki urrun ikusten duten euskarari buruz —Nafarroako biztanleriaren zati baten hizkuntza propioa dela onartu arren—. Sentimendu aldetik erdibidean legoke Iruñeko helduen taldea. Kideak euskara balioestearen alde azaldu ziren, “nahiz eta guk ez dugun hitz egiten, eta ez dugun sentitzen gure eta gure gurasoen nortasunaren parte denik” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

3.3 Bestelako elementu diskurtsiboak eta beste ohar batzuk

Oraingo atalean hainbat elementu diskurtsibo bildu dira. Elementu horiek talde guztietan agertu ez ziren arren, ikerketan parte hartu zuten lagunen artean azaldu ziren, eta gizartearen euskararen inguruan egon daitezkeen pertzepzio batzuk islatzen dituztela uste da, dagoeneko gauzatuta daudenak edo azaleratzen ari direnak. Elementu diskurtsibo horiek aurkeztean ez da bereizi ea euskara sustatzeko ekimenei buruzko ikuspegi positiboa edo kritikoa adierazten duten. Azterlanaren egileen beste ohar batzuk ere aurkeztuko dira ondoren.

3.3.1 Bestelako elementu diskurtsiboak

- *Euskaraz hitz egiten dutenen arteko elkarrekiko laguntza*

Idea bera azaldu zen bi taldetan: euskaraz mintzo den komunitatean asko laguntzen diote elkarri, asko mobilizatzen dira, eta jokabide hori positibotzat jotzen zuten. Tuterako taldeak adierazi zuenez: “Komunitate horretan asko laguntzen diote elkarri. Hori positiboa da. Agian euskararen aldeko mundua gehiago mobilizatzen da euskararen aldekoa ez dena baino. Beren artean elkartzen dira. Komunitate oso sendoa dute, eta nik onartu egiten dut” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Iruñeko taldeak antzeko ikuspegia zuen:

“Beti uste izan dut euskaraz hitz egiten dutenen komunitatea elkartu egiten dela gauzak egiteko. Denerako! Lankidetzan musu truk jarduteaz ari naiz; zazpi edo zortzi lagun elkartzen dira, eta esaten dute: “egin dezagun zerbait haurrentzat”. Eta egin egiten dute. Elkarlanean aritzekoak direla iruditzen zait. Bai, nik ere hala uste dut. Agian hizkuntzari indarra emateko egiten dute” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

- *Euskararen aldekoek hesia eraikitzen dute, banantzeko*

Talde batzuetan (etorkinenean, Tuterako gazteenean, Iruñeko estatus handikoen taldean) argi eta garbi aipatu zituzten hesia, banantzea, segregazioa eta antzeko hitzak euskaldunen komunitateak sustatutako zenbait jarduerari buruz hitz egitean — euskarazko murgiltze-ereduez, lanpostuetarako euskara-eskakizunez edota euskaldunak ez direnen aurrean euskaraz mintzatzeaz aritu zirenean—.

Tuterako gazteen taldeak erabilitako hitzak dira hesia, banantzea, mugatzea, botere-ikurra, eskusio-ikurra eta bereiztea.

Etorkinen taldeak ere antzeko ideiak adierazi zituen: hesia, bereizketa, zatiketa, segregazioa, harresia, banantzea. Ildo horretan mintzatu ziren euren pertzepzioak azaltzean: “‘Zergatik ezin dut horretan parte hartu?’ galdetzen baduzu, ‘ez, horiek euskara taldekoak dira’ erantzuten dizute, eta zu ez zaitez sartu! 4 urte dituzunetik esaten dizute ez sartzeko” [jatorrizkoa gaztelaniaz]; “desberdinak txikitatik, hori akatsa da” [jatorrizkoa gaztelaniaz]; “segregatzea, ‘ni euskalduna naiz eta beraz euskaraz bakarrik hitz egiten dut’” [jatorrizkoa gaztelaniaz]; “norbaitek zure aurrean euskaraz hitz egiten badu badirudi ez duela zurekin hitz egin nahi” [jatorrizkoa gaztelaniaz]; “‘ni hemengoa naiz eta zuk ez didazu hori kenduko’, horrelako zerbait adierazten da, ez dakit” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Iruñeko estatus handiko taldean, antzeko iritziak azaldu zituzten: “Euskaraz mintzatzen direnak segregatu egiten dira; irudizko lerro bat dago eskolan, jolas-orduan, patioan, ikas-bidaietan” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

- *Euskaldunak, Nafarroako gizarteko talde pribilegiatua*

Talderen batean —ez guztietan eta ez aho batez— talde pribilegiatutzat (edo oso babestutzat, edo diruduntzat, edo elitekotzat) jo zuten euskaldunen komunitatea. Hala, Iruñeko estatus handiko taldean aipatu zenaren arabera, bereiztea xede duen elitea dira euskaldunak: “Nire ustez, hor zaudela esateko erabiltzen da euskara, beste elite bateko kide zarela; ‘ni euskara naiz’ bereizteko faktore bat da, eta gainerakoengandik bereizten nau’ [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Gainera, talde horren arabera, euskararen aldekoak “boterean daude” orain.

Etorkinen taldean, antzeko iritzia azaldu zen: “Euskaraz ikasten dutenek botere handiagoa dute, Gobernuaren laguntza handiagoa, diru gehiago, beti dute aurrekontu handiagoa, haien ikastetxeko bidaiak hobeak izaten dira, apoteosikoak gaztelaniazko ikasleek egiten dituztenekin alderatuta” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

Tuterako gazteen taldearen ustez, berriz, euskararen aldeko taldeak mobilizatu egiten dira, eta berez dute indarra, Gobernuaren laguntzarik gabe; hala ere, Gobernuak euskara asko laguntzen duela eta euskara “botere-ikurra” dela deritzo Tuterako taldeak. Lizarrako taldeko kideen arabera ere euskarazko irakaskuntzak baliabide gehiago ditu, baina orokorrean ez dute uste euskaldunen komunitatea talde pribilegiatua denik.

- *“Familiei azaltzea euskara zer den, eta zer hezkuntza-aukerak dituzten; izan ere, familia askok ez dituzte seme-alabak euskarazko irakaskuntzan apuntatzen horren guztiaren berririk ez dutelako”*

Etorkinen taldeak euskarari buruzko informazioa eskatu zuen familientzat, hezkuntza-sistemak eskaintzen dituen aukera linguistikoei buruzkoa, bereziki Nafarroako gizartera iritsi berri direnentzat. Familien ezjakintasunaren aurrean hezkuntza-sistemak informazio egokia eman behar duela adierazi zuen: “Nire iritziz, gurasoei azaldu beharko liekete, batez ere, euskara zer den. Guraso askok ez dituzte seme-alabak euskarazko hezkuntzan apuntatzen, ez dakitelako hori zer den. Horrelako guraso asko ezagutu ditut. Gure eskolan, nazio guztietako jendea dago, eta “euskararik ez” esaten dute” [jatorrizkoa gaztelaniaz]. Horrela laburbildu zuten euren esperientzia:

“Beste herrialde batzuetatik datorren jendeari, iristen denean, ez diote hezkuntza-sistemari buruzko informaziorik ematen, inolaz ere. Lehen sentipena

zatiketarena da; ikastetxera zoaz seme-alaba inskribatzera eta esaten dizuten lehenengo gauza da ‘ez, hau euskarazko irakaskuntza da’. Baina, iristen zarenean, ez dakizu zatiketa nondik norakoa den. Ez dago informaziorik. Ez dago azalpenik, nolabait esateko, ez duzu euskararen berririk; ‘euskara? zer da hori?’ galdetu nuen nik iristean. Baina informaziorik ere ez dago” [jatorrizkoa gaztelaniaz].

3.3.2 Beste ohar batzuk

Ikerlanean azaldu diren informazioei buruz lanaren egileen zenbait ohar aipatzen dira atal honetan.

- *Euskarari buruz tentsiorik gabe hitz egin ahal izan da*

Talde-saioen garapenaren inguruan, hau da nabarmentzekoa: posible izan da euskarari buruz tentsiorik gabe hitz egitea, baita jarrera oso desberdineko pertsonak bildu dituzten taldeetan ere, non fenomeno berri hori oso argi agertu zen. Talde guztietan normaltasunez azaldu da euskararen gaia. Gaiei buruzko eztabaidarik ez da beldurratik saihestu. Gairen bat agertu ez bada, edo garrantzi gutxi eman bazaio, taldekideentzat garrantzitsua ez zelako izan da. Adibidez, euskara-ETA-gatazka lotura (edo antzeko loturak); horrelakoak asko gutxitu dira beste garai batzuekin alderatuta.

- *Orokorrean, jendeak ez daki Nafarroa osoko irakaskuntza publikoan legezko aukera dagoela euskaraz edo euskara ikasteko*

Parte-hartzaileen artean inork edo ia inork ez zekien Nafarroa osoko sare publikoan — Erriberan ere— euskaraz edo euskara ikasteko aukera dagoenik, legez, 2015etik; horretarako aukerarik ez zegoela uste zuen askok. Larraungo gazteen taldean, adibidez, honako hau adierazi zuen kide batek, euskaraz: “Esan zidatenez, zonalde ez-euskaldun izatearekin Gobernuak ez dago behartuta ikastetxe publikoak jartzeko Erriberan edo zonalde horretan. Erriberan, euskaraz ikasteko ikastetxe pribatuetara joan beharra dute, ordaindu behar dute”.

Eta harritu egin ziren baten batek aipatu zuenean legez posible dela sare publikoan euskaraz ikastea Nafarroa hegoaldean: “Hegoaldean posible dute publikoan euskaraz ikastea? Nik hori bai ez nekiela. Ni ez nago oso jantzita holako gauzatan”.

Ezjakintasun hori izan zen taldeetan azaldu ziren elementu diskurtsibo batzuen abiapuntua.

- *Euskararen oinarrizko egoera sozialari buruzko informazio falta*

Taldeetan agerian geratu zen informaziorik eza dagoela euskarak Nafarroako gizartean duen egoerari buruz, benetako oinarrizko datuen inguruan. Oro har, taldeek altuago kalkulatu zituzten euskal hiztunen ehunekoak errealitatean direnak baino, nahiz eta parte-hartzaile batzuek zuzentzat jo daitezkeen datuak aipatu zituzten. Askok adierazi zuten ez zituztela ezagutzen irakaskuntzako hizkuntza-ereduak. Gehientsuenek — Larraungo eta Baztan-Bortzirietako euskaldunen taldeek ere— ez zekiten euskararen legezko egoera zein den eta ez zuten horren inplikazioen berri; eta gai horri buruzko kezkarik ere ez zuten adierazi.

- *Nafarroako euskarari buruzko oinarrizko ezagutza kulturala sartzeko eskola-programetan*

Nafarroako euskarari buruz dagoen informazio-faltaz jabetuta, eskola-programetan euskarari buruzko oinarritzko ezagutza kulturala sartzea proposatu zuten talde batean: euskararen historia, hizkuntza-ezaugarriak, literatura eta egoera soziala, besteak beste. Kontua ez litzateke euskara ikastea izango, irakaskuntza-prozesuan ikasleek hizkuntzari buruzko kultura-nozioak jasotzea baizik.

- *Euskara, hizkuntza zailtzat hartua*

Talde guztietan azaldu zen euskara hizkuntza zaila delako pertzepzioa. Euskararen zailtasunarekin lotuta, guraso gisa sentitzen zuten ezingo zietela seme-alabei lagundu eskolako kontuetan, eta irizpide horrek eragin handia izan zuen hezkuntza-eredua aukeratzeko orduan. Euskarara hurbiltzeko edo hartatik urruntzeko emandako pausoak ere zailtasun horren bidez arrazoitu zituzten.

- *Haurrentzako eta familientzako euskarazko kultura-jarduerak eskaintzea*

Zenbait taldetan hurrei eta familiei zuzendutako euskarazko kultura-jarduera gehiago eskatu zituzten kultur etxeetan edo antzeko guneetan. Baztan-Bortzirietako taldeak, etorkinenak eta Iruñeko helduenak egin zuten proposamena, eta euskararen gaineko ezagutza eta sinpatia soziala zabaltzeko bidea litzatekeela adierazi zuten.

4 Ondorioak eta eztabaida

4.1 Emaizten interpretazioa

Talde guztietan edo gehienetan antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak — Nafarroan euskara sustatzeari buruzkoak— (ikusi “Emaizak” atala) identifikatu eta aztertu dira ikerketa honetan. Elementu diskurtsibo horiek parte-hartzaileen artean onespina edo erresonantziak sortu badituzte, gizartea erresonantzia sozial zabalak ere lortu ahalko lituzkete. Hona hemen: nafar izatearen sentimendua da kultura edo hizkuntza aldetik hain desberdinak diren herrien arteko lotura; euskara babestu beharreko kultur aberastasuna da; euskara ez da alderdikieriaz erabili behar; elkarrekiko errespetua eta tolerantzia euskararen eta gaztelaniaren artean eta hiztunen artean; euskarak ez du derrigorrezkoa izan behar; euskarazko irakaskuntza, hautu hori egiten dutenentzat; euskara Administrazioetan, lekuaren arabera; eta etorkizunean euskara mantentzea.

“Testuinguru soziolinguistikoa” atalean azalduakoa kontuan hartuta, emaitzak bereziki garrantzitsuak dira Nafarroako gizartean, euskararen sustapenaren inguruko akordio eta desadostasun sozialen maila berezia baita bertan. Baina era berean, emaitzak esanguratsuak dira euskaraz hitz egiten den gainerako lurraldeentzat, eta baita eskualdeetako edo eremu urriko beste hizkuntzentzat ere; izan ere, hizkuntza horiek beren babesaren eta sustapenaren zilegitasunaren oinarri diren diskurtsoen erresonantzia soziala mantendu edo berri behar izaten dute beti.

4.2 Helburuen eta hipotesiaren betetze-maila

Helburuen betetze-maila oso handia izan da, Nafarroan euskara sustatzeari buruzko elementu diskurtsibo garrantzitsuak identifikatu eta aztertu direlako. Elementu diskurtsibo horiek antzeko moduan azaldu dira ikerlanean parte hartu duten taldeetan eta parte-hartzaileen artean, eta, beraz, erresonantzia soziala lor dezakete biztanleria orokorraren artean; ildo horretatik, Nafarroan euskara sustatzeko aukera eman lezakete. Halaber, elementu diskurtsibo horien oinarritzko banaketa soziala aztertu da.

Hipotesiaren berreste-maila ere oso handia da.

4.3 Aurreko azterlanekiko antzekotasunak eta desberdintasunak

Ikerlanaren emaitzek antzekotasunak eta desberdintasunak dituzte aurretik egindako azterlanekin alderatuta.

Antzekotasun nagusiak:

- Lan honetan identifikatutako elementu diskurtsibo batzuek antzekotasunak dituzte berriki egin diren beste ikerlan batzuetako emaitzekin, Nafarroan edo Euskal Autonomia Erkidegoan biztanleriak euskararen inguruan dituen jarrerei buruz egin direnekin, hain zuzen: Erize (2018 eta 2022), eta Martínez de Luna *et al.* (2016) (adibidez, euskara babestu beharreko kultur aberastasun gisa baloratzea, edo euskararen gizarte-erabilera borondatezkoaren edo inposatu gabekoaren aldeko iritzia). Era berean, antzekotasunak ditu Nausia *et al.* (d.g.) egileek ekarritako aurkikuntza askorekin, bi azterlanen irismena edo gaiak neurri batean desberdinak izan badira ere.
- Aurreko ikerlanetan bezala (Erize 2018 eta 2022, adibidez), honako honetan egin diren talde-dinamiketan ere ez da balizko maila handiko liskar sozialik azaldu, prentsako albisteak edo eragile sozial eta politikoen adierazpenak ikusita bestelakorik espero zitezkeen arren (baina parte-hartzaileek gizartean polarizazioa egon badagoela aipatu dute). “Elementu diskurtsiboen banaketa soziala” atalean adierazi denez, ia ez da agertu desadostasun esplizitu garrantzitsurik.
- Nafarroan euskara inposatzearen aurkako elementu diskurtsiboarekiko analogia gisa, aipagarria da elementu hori bera azaltzen dela beste hizkuntza gutxitu batzuei buruzko literaturan, adibidez, Balearretako katalanaren ingurukoan (Castell *et al.*, d.g.) edo Irlandako Errepublikako irlandarari buruzkoan (Murray *et al.*, 2023).

Desberdintasun nagusiak (aurreko azterlanekin alderatuta, berritzailetzat, emergentzetat edo eraikitzen ari diren elementu diskurtsibotzat har daitezkeenak):

- Etorkinen taldeko elementu diskurtsiboak. Oro har, oso berritzaileak dira, batzuetan edukiengatik, eta beste batzuetan adierazitakoari eman zioten zentzuagatik.
- “Hesiaren” elementu diskurtsiboa. Horren arabera, euskaldunen komunitateak hesia edo oztopoa ezartzen du, eta horrek gainerako pertsonak sartzea zailtzen du.
- Euskaldunek pribilegioak dituztela dioten elementu diskurtsiboa ere berria da, ez da aurreko ikerlanetan azaldu. Hainbat hitzekin adierazi da hori, baina guztiek antzeko eduki semantikoa zuten (pribilegiatuak, Gobernuaren babes handia dutenak, dirudunak, elitea...).
- Euskaldunen komunitatean elkarri laguntzen diote, eta hori erreferente sozial positibotzat hartzen da.

4.4 Ikerlanaren indarguneak eta mugak

“Gaiari buruzko lanen egungo egoera” atalean adierazitakoa kontuan hartuta, euskarari buruzko ikerlan honen indarguneak eta mugak zehaztu daitezke.

Indarguneak eta ekarpen bereizgarriak:

- Elementu diskurtsiboak identifikatzea eta aztertzea lortu izana. Talde guztietan edo gehienetan antzeko moduan azaldu diren elementu diskurtsiboak —

Nafarroan euskara sustatzeari buruzkoak— (ikusi “Emaitzak” atala) identifikatu eta aztertu dira, parte-hartzaileen artean onespina edo erresonantziak sortu dituztenak, eta gizarteko sektore zabaletan ere erresonantziak lor ditzaketenak.

- Nafarroako gizarte osoaren eta bere sektore gehienek ikuspuntua bilatzeko enfokea, ez bakarrik euskaldunena edo euskararen inguruko erakundeena, hainbat ikerlanetan egin den moduan; hain zuzen, Nafarroako biztanleria osoa da ikerketaren unibertsoa.
- Ikerlanaren dimentsio zabala. Ikerketa kualitatibo osoa da, eta triangelu erako taldeen teknika erabili da. Horretarako, Nafarroako gizartearen aniztasun soziala, linguistikoa eta geografikoa aski islatzen duten taldeak osatu dira. Taldeen diseinua oso egokia izan da eta praktikan aurrera eramana da.
- Ikerlanaren aurkikuntzak orokortu daitezkeen eremua: Nafarroako gizartea. Euskaraz hitz egiten den beste lurralde batzuetan ere inspirazio-iturri izan daitezke, baina aurkikuntzak ezingo lirake horietan zuzenean orokortu.
- Jasotako eta aztertutako informazioaren kalitatea, zabaltasuna eta fidagarritasuna.

Mugak:

- Ikerketak ez du muga nabarmenik, ez metodologiari ez jasotako informazioari dagokienez.

4.5 Inplikazio praktikoak eta etorkizunera begirakoak

Ikerlanak askotariko inplikazio praktikoak ditu, baita etorkizunera begira ere, jarraian azalduko den moduan.

- Ikerlan honen emaitzak erabilgarriak izan daitezke euskararen sustapenean edota horren ondorioetan interesa duten alderdientzat (eragileentzat, onuradunentzat edo kaltetuentzat). Hala nahiko balute, beren zereginetarako erabilgarriak diren elementu diskurtsiboak aurki litzakete azterlanean, baita haien arteko elkarlanerako ere.
- Euskararen sustapenaren inguruko jarrera positiboak 2011-2021 aldirian izan duen beherakada eta jarrera negatiboak izan duen gorakada ulertzeko interpretazioak iradokitzen ditu ikerlanak. *Inkesta soziolinguistikoa*ren 2016ko eta 2021eko edizioetan daude jasota jarrera-gorabehera horiek (ikusi “Testuinguru soziolinguistikoa” atala). Horren azalpen bat izan liteke Nafarroako herritarren zati batek euskara sustatzeko hizkuntza-plangintzan nolabaiteko inposizioa edo derrigortasuna egon litekeela ulertu edo iritzi izana —Katalanaren plangintzan antzeko inposizio-pertzepzioaren berri jaso dute Balear uharterei buruzko aipatutako lanean (Castell *et al.*, d.g.)—, eta horrek Snow *et al.* (2019) egileek adierazitako erreakzio negatiboaren modukoa sorrarazi izana.
- *Sustapena + Borondatezkotasuna* irizpideen erresonantzia soziala, bi ardatz kontzeptualetan kokatuta: bi ardatzek zeharkatzen dute ikerketaren aurkikuntzen zati handi bat, eta horietan dauden erresonantzia edo disonantziak asko antolatzen dituzte, elementu diskurtsibo horiek ardatzen zein eremutan kokatuta dauden kontuan hartuta. Euskara *Sustatzea/Oztopatzea* eta euskararen *Borondatezkotasuna/Inposizioa* dira ardatz horiek.

Ikerketan agertu denez, erresonantzia soziala lor dezaketen elementuetan bat egiten dute sustapenarekin eta borondatezkotasunarekin lotutako ezaugarriek (euskara borondatez sustatzea), eta polo horietatik hurbil kokatzen dira

dagozkien ardatzetan. Baina parte-hartzaileen (guztien edo batzuen) iritziz inposiziotik edo oztopatuzetik hurbil dauden edukiek ez zuten erresonantzia sozialik lortzen, disonantziak baizik: euskara inposizioaren bidez sustatzea edo euskara oztopatzea, inposizioaren bidez zein borondatezkotasunez.

Beste gomendio praktiko batzuk:

Aurrekoetz gain, ikerlan honetatik gomendio praktikoak atera daitezke, bereziki Nafarroako hizkuntza-politikan edo -plangintzan diharduten eragileentzat: instituzionalak, sozialak, hezkuntza alorrekoak edo norbanakoak:

- Hezkuntzako hizkuntza-ereduak ezagutzera ematea herritarren artean. Eta, halaber, zabaltzea Nafarroako legediak euskaraz ikasteko (edo euskara ikasgai gisa) eskubidea babesten duela hezkuntza-sistema osoan. Ikerlan honek erakusten duenez, herritar gehienek ez dute errealitate hori ezagutzen.
- Nafarroako araudiari eta antolaketa soziolinguistikoari buruzko oinarritzko informazioa ematea herritarrei, hori ere ez baitakite.
- Hezkuntza-sisteman, familia etorkinentzako harrerako hizkuntza-programak eta euskarari buruzko azalpenak ematen dituzten programak ezartzea, bereziki seme-alabak lehenengoz matrikulatzen dituztenean.

Ikerlan honek sortutako hipotesi berria, fase kuantitatibo batean testatu beharrekoa:

- Gaiari buruz etorkizunean egingo diren azterlanetarako hipotesizat har daiteke honako hau: ikerlan honetan aztertutako elementu diskurtsiboetan oinarritutako euskararen sustapenak erresonantzia eta onarpena lor ditzake Nafarroako gizartean; bestelako osagarri diskurtsibo batzuek, berriz, disonantziak sor ditzakete.
- Fase kuantitatibo batean, ikerketa kualitatibo honetan identifikatutako elementu diskurtsiboen pisu eta banaketa soziala kontrastatuko lirakeke.
- Ondorengo azterlanen bidez kontrastatu, zuzendu, gezurtatu edo baieztatu ahal izango lirakeke ikerlan honen aurkikuntzak eta metodologia, jakina.

Ikerketa honen interesa euskararen lurralde guztientzat eta eskualdeetako edo eremu urriko beste hizkuntzentzat

Nafarroako egoera soziolinguistikoa oso berezia bada ere, alderdi asko partekatzen ditu euskara hitz egiten den gainerako lurraldeekin eta eskualdeetako edo eremu urriko beste hizkuntzekin. Beraz, honako kasu-azterketa honetatik ateratako analisiak, zuzenean orokortu ezin badira ere, interesgarriak izan daitezke haientzat, batez ere hizkuntza horiek sustatzeko lana erresonantzia zabala duten elementu diskurtsiboetan oinarritzeari dagokionez; Nafarroaren kasuan, elementu diskurtsibo horien oinarrian sustapena eta borondatezkotasuna ezaugarrien batuketan dago.

5 Erreferentziak

- 18/1986 Foru Legea, abenduaren 15ekoa, Euskarari Buruzkoa. (1986, abenduaren 17a). *Nafarroako Aldizkari Ofiziala*, 154. (Azken aldaketa: 2017).
<https://www.navarra.es/NR/exeres/80CF3F15-A9C6-40B2-867B-F7C50905CCD6.htm>

- II Plan Estratégico del Euskera (2020-2027). Borrador.* (2021).
https://gobiernoabierto.navarra.es/sites/default/files/pee_borrador_inicial.pdf
- Allard, R., eta Landry, R. (1994). Subjective ethnolinguistic vitality: a comparison of two measures. *International Journal of the Sociology of Language*, 108, 117-144.
- Amorrortu, E., Ortega, A., Idiazabal, I., eta Barreña, A. (2009). *Erdaldunen euskararekiko aurreiritziak eta jarrerak*. Eusko Jaurlaritza - Gobierno Vasco.
https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/ikerketa_soziolinguistikoak/eu_def/adjuntos/erdaldunen-aurreiritziak-2009.pdf
- Azcona, J. (1985). *Límites geográfico-sociales del euskera en Navarra*. Autorea.
<https://www.euskarabidea.es/euskara/argitalpenak/limites-geografico-sociales-del-euskera-en-navarra-1985?q1=&q2=&q3=10>
- Benford, R., y Snow, D. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology*, 26, 611-639.
- Berlin, I. (1995). *Antología de ensayos* (J. Abellán, Ed.). Espasa Calpe.
- Castell, X., Cremades, E., eta Vanrell, M. M. (Koord.). (d. g.). *Actituds i usos lingüístics dels joves de les Illes Balears*. Govern Illes Balears eta Universitat de les Illes Balears. 2023.08.10ean bisitatua: <https://www.caib.es/webgoib/-/actituds-i-usos-linguistics-dels-joves-de-les-illes-balears->
- CIES. (1990). *Nafarren euskararekiko jarreraren azterketa*. Nafarroako Gobernua-Lehendakaritza eta Barne Departamentua.
- Conde, F. (2008). Los grupos triangulares como “espacios transicionales” para la producción discursiva: un estudio sobre la vivienda en Huelva. In A. J. Gordo y A. Serrano (Ed.), *Estrategias y prácticas cualitativas de investigación social* (155-188. or.). Pearson Educación.
- Dragojevic, M., Fasoli, F., Cramer, J., eta Rakić, T. (2021). Toward a Century of Language Attitudes Research: Looking Back and Moving Forward. *Journal of Language and Social Psychology*, 40(1), 60-79.
- Erize, X. (1997). *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa (1863-1936)*. Nafarroako Gobernua/Gobierno de Navarra.
- Erize, X. (1999). *Vascohablantes y castellano hablantes en la historia del euskera de Navarra*. Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernua.
- Erize, X. (2001). El discurso contrario a la “normalización” de la lengua vasca en Navarra (1997-2002). *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 46(2), 661-682.
- Erize, X. (2016). Euskal herritarren portaera linguistikoaren motibo subjektiboen bilakaera (1991-2016), eta aurrera begirako bideak. *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, 99, 113-177.
- Erize, X. (2018). Nuevos consensos sociales plurales para el fomento de la lengua vasca en Navarra. *Príncipe de Viana*, 271, 741-777.
- Erize, X. (2022). Diálogo con la población castellano hablante navarra sobre el fomento de la lengua vasca. *Príncipe de Viana*, 284, 761-787.
<https://doi.org/10.35462/pv.284.9>

- Eusko Ikaskuntza, eta Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernua. (2022). *Aniztasunaren kudeaketa demokratikoa Nafarroan: Gazteriaren begirada (2022)*. Autorea. https://www.eusko-ikaskuntza.eus/files/galeria/files/AKDN_2022_Txostena_eusk.pdf
- Fishman, J. (Ed.). (2001). *Can threatened languages be saved?* Multilingual Matters.
- Garabide Kultur Elkartea. (2023). *Hizkuntza gutxituak globalizazio testuinguruan: zergatik? zertarako?* (Euskal Herriko Unibertsitateko udako ikastaroa). https://www.uik.eus/eu/jarduera/hizkuntza-gutxituak-globalizazio-testuinguruan-zergatik-zertarako?utm_campaign=2023/07/05%2012%3A45&utm_medium=email&utm_source=g12
- Gimeno, F., eta Rodrigo, J. (2018). Reseña de Buzón García, J. M., Gómez Devís, M. B., y Gómez Molina, J. R. (2017): *Actitudes lingüísticas en Valencia y su área metropolitana. Estudio longitudinal y análisis de tendencias*. Valencia: Tirant Humanidades. *ELUA*, 32, 375-379. <http://dx.doi.org/10.14198/ELUA2018.32.18>
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Gomashie, G. A. (2023). Language Attitudes as Insights into Indigenous Language Shift and Maintenance. *Journal of Language, Identity & Education*, DOI: 10.1080/15348458.2023.2185782
- Ianos, M.A., Hinostroza-Castillo, U., Senar, F., eta Petreñas, C. (2023). Predicting language use in Catalonia (Spain): the role of implicit and explicit language attitudes. *International Journal of Multilingualism*. DOI: 10.1080/14790718.2023.2170382.
- Instituto de Estadística de Cataluña. (2023). *Encuesta de usos lingüísticos de la población*. <https://www.idescat.cat/pub/?id=eulp&n=3674>
- Instituto Nacional de Estadística. (2023). *Estadística continua de población* [Comunidad Foral de Navarra. 1 de julio de 2023]. <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=59238>
- Jefatura del Estado. (2001, irailaren 15a). Instrumento de ratificación de la Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, hecha en Estrasburgo el 5 de noviembre de 1992. *BOE*, 222, 34733-34749.
- Jimeno, R. (Koord.). (2000). *El euskera en tiempo de los éuskaros*. Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernua y Ateneo Navarro/Nafar Ateneoa.
- Jimeno Jurío, J. M. (1997). *Navarra. Historia del euskera*. Txalaparta.
- Jimeno Jurío, J. M. (1998). *Navarra, Gipuzkoa y el Euskera. Siglo XVIII*. Pamiela.
- Martínez de Luna, I., Erize, X., Akizu, B., Etxaniz, J., eta Elizagarate, A. (2016). *Euskararen gaineko oinarritzko diskurtsoen lanketa*. Eusko Jaurlaritza/Gobierno Vasco. https://www.euskara.euskadi.eus/contenidos/informacion/20132016legealdiko_dokumentuak/eu_def/adjuntos/euskararen_egod.pdf
- Massaguer, M. (2022). *No-catalanoparlants a Catalunya: identitats socials, desigualtats i llengua catalana* [doktorego tesia, Universitat Oberta de Catalunya].

https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/147203/1/MarinaMassaguer_TesiDoctoral.pdf

- Medda-Windischer, R., eta Carlà, A. (2022). At the intersection of language, conflict, and security. *Language Problems and Language Planning*, 46:2, 113-130.
- Merriam-Webster. (d. g.). Discourse. In *Merriam-Webster.com dictionary*. 2023.08.06an bisitatu: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/discourse>
- Murray, C., Lynch, A., Flynn, N., eta Davitt, E. (2023). Articulating Minority Language Value in Diverse Communities: The Case of Compulsory Irish Language Education. *Journal of Language, Identity & Education*, 22:3, 247-261, DOI: 10.1080/15348458.2020.1871354
- Nafarroako Gobernua, Eusko Jauriaritza, eta Euskararen Erakunde Publikoa/Office public de la langue basque. (2023). *Euskararen adierazle sistema (EAS)*. <https://www.euskarabidea.es/euskara/euskara-nafarroan/euskararen-adierazle-sistema>
- Nafarroako Gobernua/Gobierno de Navarra. (2017). *Euskararen I. plan estrategikoa (2016-2019)*. https://gobiernoabierto.navarra.es/sites/default/files/euskararen_i_plan_estrategikoa_2016-2019._nafarroako_gobernua_0.pdf
- Nausia, A., Zabalo, J., eta Mateos, T. (d. g.). *Aniztasuna eta bizikidetzak Nafarroan: euskara eta nazio identitateak*. Eusko Ikaskuntza y Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernua. chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglefindmkaj/https://www.eusko-ikaskuntza.eus/files/galeria/files/EUS_Aniztasuna_liburua.pdf [argitalpen datarik gabea, baina 2023.06.22an aurkeztua]
- Parlamento de Navarra/Nafarroako Parlamentua. (d. g.). *Acuerdo Programático Gobierno*. Kontsultatu: 2023.09.13, helbide honetan: <https://parlamentodenavarra.es/es/contenido/acuerdo-programatico-gobierno>
- Ruiz Ruiz, J. (2012). El grupo triangular: reflexiones metodológicas en torno a dos experiencias de investigación. *EMPIRIA. Revista de Metodología de las Ciencias Sociales*, 24, 141-162.
- Sánchez Carrión, J. M. “Txepetx”. (1987). *Un futuro para nuestro pasado*. Autorea.
- Snow, D. A., eta Benford, R. D. (1988). Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. In Klandermans, B., Kriesi, H., eta Tarrow, S. (Ed.), *International Social Movement Research (197-217. or.)*. Jai Press Inc.
- Snow, D. A., Vliegthart, R., eta Ketelaars, P. (2019). The framing perspective on social movements: Its conceptual roots and architecture. In D. A. Snow, S. A. Soule, H. Kriesi, eta H. J. McCammon (Ed.), *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements (2. ed., 392-410. or.)*. Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119168577.ch22>
- Spradley, J. P. (2016). *The ethnographic interview*. Waveland Press. (1. edizioa: 1979).
- Ugalde, M. (Zuz.). (1977). *El libro blanco del euskara*. Euskaltzaindia/Real Academia de la Lengua Vasca.
- Urmeneta, B. (1996). *Navarra ante el vascuence: actitudes y actuaciones (1876-1919)*. Nafarroako Gobernua/Gobierno de Navarra.

- Vilches, C. (2002). *Evolución de las actitudes ante el euskera de los universitarios de Navarra 1992-2002*. Universidad Pública de Navarra/Nafarroako Unibertsitate Publikoa.
- Vilches, C., eta Cosín, J. (1995). *Euskara Nafarroan zertan den-Investigación sociológica sobre el euskera en Navarra*. Nafarroako Gobernua/Gobierno de Navarra.
- Weinstock, D. (2015). The complex normative foundations of language policy. In T. Ricento, Y. Peled, eta P. Ives (Ed.), *Language Policy and Political Theory*, 23-39. or. Springer.
- Welsh Government-Llywodraeth Cymru. (2018). *Welsh language confidence and attitudes (National Survey for Wales): April 2017 to March 2018*. <https://www.gov.wales/welsh-language-confidence-and-attitudes-national-survey-wales-april-2017-march-2018>